

ماڈیول کی تفصیلات اور اس کا خاکہ

Details of Module and its structure

ماڈیول کی تفصیلات	
Module Detail	
مضمون کا نام	اردو
Subject Name	Urdu
کورس کا نام	اردو رسم الخط کی آموزش
Course Name	Urdu Script Learning
ماڈیول کا عنوان	رموز اوقاف
Module Name/Title	Romuz-e-Auqaaf
ماڈیول آئی ڈی	R-E-A_09_E
Module ID	
کلیدی الفاظ	ختمہ، رابطہ، سکتہ، سوالیہ نشان، فجائیہ، قوسین، واوین، وقفہ
Keywords	

ڈیولپمنٹ ٹیم

Development Team

کردار	نام	ادارہ
Role	Name	Affiliation
کورس کوآرڈینیٹر	پروفیسر محمد فاروق انصاری	ڈی ای ایل، این سی ای آر ٹی، نئی دہلی
Course Coordinators	Prof. Mohd. Faruq Ansari	DEL, NCERT, New Delhi
	پروفیسر دیوان حنان خان	
	Prof. Diwan Hannan Khan	
کورس ایڈمنسٹریٹر	ڈاکٹر عبدالرحمن	ڈی ای ایل، این سی ای آر ٹی، نئی دہلی
Course Administrator	Dr. Abdur Rahman	DEL, NCERT, New Delhi
	ڈاکٹر امتیاز احمد	
	Dr. Imtiyaz Ahmad	

Module: 9

Romooz-e-auqaaf

Fehrist

1	Taaaruf	3
2	Maqaasid	4
3	Asal Matn.....	4
3.1	Sakta (؁)	5
3.2	Waqfa(؛) semicolon.....	6
3.3	Raabeta (:) Colon	7
3.4	Khatma (-) full stop:.....	8
3.5	Wa Wain (“ ”) inverted commas	9
3.6	Fijaiya / Nedaiya (!) Exclamation Mark.....	9
3.7	Sawaaliya (?) Introgation Mark.....	10
3.8	Qausain ( ) brackets	10
4	Khulaasa:.....	10

1 Taaaruf

Dosto aap Urdu zabaan ke aaghaaz-o-irteqa se waaqif ho chuke hain. Aap ne Urdu hurufe-tahajji ke baare mein bhi padha. Alif se ya tak tamaam huruf pahchaanane ke baad aap ne huruf ko mila kar likhna aur padhna seeikha. Aap ne Urdu mein Hakaari aawaazon ko pahachaana. Aieraab aur alaamaton yaani zabar, zer, pesh, tashdeed aur jazm waghaira ki madad se sahi talaffuz seeikha. Jaisa ki aap jaante hain huruf ke milne se eik lafz banta hai jiske kuch maani hote hain. Misaal ke taur par.

Kaaf, Meem aur Laam

Ye teen huruf hain. Unhen mila kar likhenge to eik lafz

Kaaf + Meem + Laam = Kamal	ک + م + ل = کمل
----------------------------	-----------------

Ban jaata hai. Aap jaante hain ki taalaab ke paani mein khila hua kamal ka phool kis qadar khoobsurat hota hai.

Ab isi tarah un huruf ko deikhen.

Kaaf, Te, Alif, Be

In chaar huruf ko mila kar likhne se eik lafz banta hai.

Kaaf + Te + Alif + Be = Kitaab	ک + ت + ا + ب = کتاب
--------------------------------	----------------------

Jis tarah kuch huruf se milkar eik lafz banta hai, jis ka eik maani hota hai. Isi tarah kuch lafzon se milkar eik jumla banta hai jis se baa-maani baat saamne aati hai. Misaal ke taur par in alfaaz ko deikhen.

Hota kamal phool hai ka khoobsurat

In chhe alfaaz ke majmuye ko eik khaas tarteeb mein mila kar likhne se eik baa-maani jumla banta hai.

Kamal ka phool khoobsurat hota hai.

Jab kai jumle eik saath eik tarteeb se likhe jayen to eik baa-maani ibaarat banti hai. Misaal ke taur par:

‘Haamid, Shaahid aur Mohan Delhi ka Laal Quila deikhne gaye. Delhi ki tareekhii imaaraton mein Laal Quila, Qutub Minaar, Jama Masjid aur purana Qila bahut mashhoor hain. Laal qila Mughal badshaah Shaah-Jahaan ne banwaya tha. Yeh Quila Laal patthar ka bana hua hai. Teenon ladkon ne ticket kharide aur Quile ke andar gaye. Quile mein kai imaaraten bani hui hain leikin Moti Masjid ki khoobsurati ka koi jawab nahin. Use deikh kar ladkon ko bahut khushi hui.

Is mein kul saat jumle hain. In jumlon ke darmeyaan kuch alaamaton ka istemaal kiya gaya hai. Unhen padhte huye kahin mukammal taur par rukna hai to kahin zara sa thehraaw ki zarurat hai.

Woh khaas alaamaten jo ibaarat ko sahi taur par padhne ke liye za Romuz-e-Auqaaf hoti hain, unhen Romuz-e-Auqaaf yaani punctuation mark kahte hain. Agar padhte huye in alaamaton par dhyaan nahin diya gaya to jumlon ke maani-o- mafhoom badal jaayenge. Is liye in alaamaton ko likhte aur padhte huye kaafi ehtiyaat ki zarurat hoti hai.

2 Maqaasid

is module ka maqsad yeh hai ki:

1. Hum Rumooz-e-Auqaaf yaani punctuation mark se waaqif ho saken.
2. Jumlon mein mukhtalif Rumooz-e-Auqaaf ke istemaal se aagaah ho saken.
3. Mukhtalif Rumooz-e-Auqaaf ke darmeyaan farq ko ba-khoobi samajh saken.

3 Asal Matn

Auqaaf un alaamaton ko kahte hain jo eik jumle ko doosre jumle se alag karte hain. Auqaaf ka eik bada faayeda yeh hai ki ibaarat padhte waqt nazar ko sukoon milta hai, aur woh thakti nahin. eik faayeda yeh bhi hota hai ki Romuz-e-Auqaaf

yaani punctuation mark ki wajah se jumlon ke maani samajhne mein bahut aasaani hoti hai aur mukhtalif jumlon ke darmiyaan farq qaayam ho jaata hai.

jo alaamaten waqfon ke izhaar ke liye istemaal ki jaati hain un ke naam aur un ki shaklen is tarah hain.

Alaamat	Naam Urdu	Naam Angrezi
-	khatma	full stop
:	Raabta	Colon
-	Sakta	Coma
?	Sawaliya nishaan	Question mark
!	Fujaiyaa, Nedaiyaa	Exclamation mark
( )	Qausain	Brackets
“ ”	Waawain	Inverted coma
;	Waqfa	Semi-colon

Aap ne Romuz-e-Auqaafmuz-e-auqaaf punctuation mark ko ab pahchan liya hai un ki kya alaamaten hoti hain.Ab hum in alaamaton ke baare mein baari baari se baat karenge.

3.1 Sakta (،)

Asma ya zamaayir waghaira ke beech mein chhota waqfa, ulta wao (،) use angrezi mein coma kahte hain.Sakta (،) ke istemaal karne ki chaar suraten hain.In chaar Romuz-e-Auqaafn suraton ko yahan kitaabon se waazeh karne ki koshish ki ja rahi hai.

1. Jab eik hi darje ya rutbe ke do lafzon ke darmiyaan sakta lagaate hain. jaise Din, Raat, Safar, Hazar, Khalwat ya Jalwat mein insaan ko chaahiye ki apne rab ko na bhoolen.

Karnatak, Keral, Andhra Pradesh aur Tamil Nadu junubi hind ki riyaasten hain.

2. Jab eik saada jumla doosre ki tawjeeh kare to donon ke beech mein sakta aata hai.jaise.

Main nahin gaya, is liye ki woh khud hi mere haan aa pahuncha.

Use ghar baithe hi naukri mil gai, phir baahar kyon jaata.

3. Do ya do se zyaada eik hi darje ke aise chhote jumlon ke beech mein sakta aata hai jo eik bade jumle ke juz hain. Misaal ke taur par.

Main ghar se masjid gaya, masjid se baazaar aaya, ab baazaar se ghar waapas jaata hun.

Ram Lal maidan se hockey khel kar aaya, nahaya, kapde badle, chai pi aur sair ko chala gaya.

4. Jab muftada aur khabar ke beech mein koi hijaab na ho to donon ke daramiyaan sakta ka istemaal kiya jaata hai.Misaal ke taur par.

Munshi Prem Chand, Godan ke musannif hain.

Gora, Rabindaranath Tagore ki sabse mumtaaz tasneef hai.

Mirza Haadi Ruswa ki maqbool aam kitaab, Umaraw jaan Ada hai.

3.2 Waqfa(؛) semicolon

Dosto!

Jab sakte se zyaada thehraao ki zaroorat pade to waqfa istemaal karte hain. Moulvi Abdul Haque ki kitaab “Qawaid-e-Urdu mein likhi is ibaaarat par ghaur karen. Jis mein jumlon ke lambe lambe ajza ko eik doosare se alaaheda karne ke liye sakta(‘) ke alaawa waqfa ka istemaal kiya gaya hai.

“Haq ye hai ki is zamaane mein, jab ki qaumi tapish numa ka paara har ghadi ghatata badhta rahta hai; jab ki baawajood taalimi kaamon ki kasrat ke, qaumi taaleem ka koi sahi khaaka hamaare saamne nahin hai, jab ki siyaasi taar-o-paud saare mulk mein phaila hua hai, magar koi tareeqa qaumi falaah ka aisa nahin hai, jis par tamaam jamaaten muttafiq ho saken; jab ki maslehat aur usool, chaal aur sadaqat, talavvun aur isteqaamat mein aksar mughaaleta ho jaata hai; jab ki baawajood saadgi ke aish parasti ke bahut se chor darwaaze khule hue hain; jab ki baawajood eesaar aur qurbaani ke daavon ke, haqiqi eesaar-e-nafs aur zabte nafs bahut kam nazar aata hai. Nawaab vaqaar-ul-mulk ki seerat eik badi neamat hai.

Dosto! is ibaaarat ko dekhne aur padhne ke baad aap ko andaaza ho gaya hoga ki sakta (‘) aur waqfa(؛) ke istemaal mein kya farq hai. Ibaarat mein jahaan bahut kam thehraao tha wahaan sakta istemaal kiya gaya hai jab ki is se zara zyaada thehraao ke liye waqfa istemaal kiya gaya hai. Jahaan jumlon ke mukhtalif ajza par zyaada zor dena hota hai, wahaan bhi waqfa istemaal hota hai.

Jo karega, so paega; jo boyega, so kaataga.

Aana, to khafa aana; jaana, to rula jaana.

3.3 Raabeta (:) Colon

Ise angrezi mein colon kahte hain jis ki alaamat ye (:) hai

Is ka thehraao waqfe ke thehraao se zyaada hota hai

Raabeta yaani colon ka istemaal aam taur par us jagah kiya jaata hai jahaan jumale ke kisi saabeqa khyaal ya baat ki wazaahat ya tasdeeq ki jaati hai. Jaise:

‘tum apne ghar pe raho ya safar mein, kaam kar rahe ho ya sair-o-tafreeh, raat ki taariki ho ya din ka ujaala, hamesha aur har jagah apni sehat ka khyaal rakho agar koi neamat hai to yahi hai.

Eik aur misaal par ghaur kijiye.

Kya khoob sauda naqd hai is haath de, us haath le.

Jab kisi mukhtasar maqoole ya kahaawat waghaira ko bayaan karna ho to tamhidi jumle aur asl jumle ke beech mein raabeta (:) istemaal karte hain. Misaal ke taur par:

Sach hai: gaya waqt phir haath nahin aata

Baqaul-e-shaayar: aib bhi karne ko hunar chaahiye

Hakeem luqmaan ka qaul hai: sehat sab se badi neemat hai

Jab do jumlon mein se eik jumla doosare jumle ki tauzeeh bayaan kare magar koi harf-e-tauzeeh un ke darmiyaan mein na ho; un ke darmiyaan mein raabeta laate hain jaise

“Bachchon ko tanhai mein naseehat karna chaahiye: sab ke saamne naseehat karne ka asar ulta hota hai.”

3.4 Khatma (-) full stop:

Is alaamat ka istemaal baat ke ya jumle ke mukammal ho jaane ke baad kiya jaata hai. Ye short form yaani mukhafphafaat ke baad bhi ye (-) alaamat lagai jaati hai. Jaise National Counsel for Educational Research and Training ke mukhafphaf N - C - E - R - T - mein N ke baad, C ke baad, E ke baad, R ke baad, T ke baad jo nishaan(-) lagaaya gaya hai use khatma kahte hain. Aap ko maaloom hai ki ye alaamat sirf angrezi mukhafphafaat ke baad hi lagai jaati hai. Arbi ke mukhafphafaat mein is alaamat (-) ka istemaal nahin hota hai.

Dosto is iqtebaas ko dhyaan se dekhen to aap ko andaaza hoga ki baat kahaan mukammal ho rahi hai aur kahaan khatme (-) ka istemaal ho raha hai.

‘Draame ki riwaayat qadeem hai. Ye eik maqbool sinf hai. Daastan, novel aur afsaana ki zyaada tar khubiyaan jaise kirdaar nigaari, qissa goi, mukaalma nigaari, draame mein bhi pai jaati hain. Magar draama in sab se alag pahchaan bhi rakhta hai. Draama mein ham jeete jaagte kirdaaron ko amal karte hue

dekhte hain. Draama nigaar unhen jis tarah pesh karta hai, ham unhen usi tarah qobool karte hain. Yaani naazreen se is ka seedha rishta qaayam ho jaata hai.

3.5 Wa Wain (“”) inverted commas

Kisi ibaaat mein jab koi iqtebaas diya jaata hai, ya kisi mashhoor adeeb, musannif ya daanishwar ka qaul usi ke alfaaz mein naql kiya jaata hai, to us ke avval-o-aakhir ye alaamat (“”) inverted commas lagai jaati hai. Yaani jab kisi ki baat ko usi ke alfaaz mein naql karte hue jo alaamat lagai jaati hai, use vaavain (“”) kahte hain. Misaal ke taur par

Usne kaha. “main kal thik das baje college pahunch jaoonga”

3.6 Fijaiya / Nedaiya (!) Exclamation Mark

Dosto!

wo alfaaz jo jumle mein, khushi, dukh aur hairat ke jazbe ko zaahir karte hain, use harf Fijaiya ya Nedaiya kahte hain. Ye alaamat un alfaaz ya jumlon ke baad lagai jaati hai, jinse koi jazba zaahir hota hai. Jaise gussa, heqaarat, istejaab, khauf waghaira. In alfaaz ko padhte hue ghaur karen ki un se kin jazbaat ka izahaar ho raha hai.

Aah! zaalim ne bewafai ki!

Waah waah! kya khoob sher hai

Maasha allaah! chehre pe kya raunaq hai

Uf! ye kya ho gaya

Kabhi kisi baat ke radden amal ke taur par josh aur jazbe mein hamaare munh se are, waah, uf, oho, aaha, subhaan allaah aur maasha allaah jaisi aawaazen nikalti hain. In jazbaat ke izhaar karne waale alfaaz ke baad ye (!) Nishaan lagaaya jaata hai.

3.7 Sawaaliya (?) Introgration Mark

Jab ham kisi se koi sawaal karte hain, kuchh poochte hain to aise jumle ko sawaaliya jumla kahte hain. Sawaaliya jumle ke aakhir mein ye alaamat (?) Lagai jaati hai. Baaz jumle aise seedhe hote hain ki agar in jumlon ke aakhir mein sawaaliya alaamat na lagai jaaye to wo eik sawaal ke bajaay mahaz ittela ban kar rah jaegi. Misaal ke taur par:

Aap jayenge.

Aap jayenge?

Jumla nambar 2 ke aakhir mein ye alaamat (?) Lagaane se ye jumla eik sawaal ban gaya hai. Yaani kisi se ye poochha ja raha hai ki kya aap jayenge? Jab ki jumla nambar 1 mahaz eik ittela hai.

3.8 Qausain ( ) brackets

Ye alaamat jumalaye motareza ke pahle aur aakhir mein lagai jaati hai. Qausain ke istemaal mein agar ehatiyaat na barti jaaye to ibaat ke berabt ho jaane ka dar rahata hai. Qausain ka istemaal soch samajh kar jahaan zarurat ho wahin karna chaahiye. Misaal ke taur par

‘mera ghar (yaani makaan ka wo hissa jisme sukoonat hai) boseeda ho gaya hai’

4 Khulaasa:

Dosto!

Is module mein hamne romooze-auqaaf ke baare mein waaqfiyat haasil ki. Ham ne Sakta, Comma, waqfa, semi-colon, raabeta colon, khatma full stop, sawaaliya Exclamation, Fijaiya, Nedaiya, Waavain inverted commas aur qausain brackets ke baare mein jaankaari haasil ki. Ham ne dekha ki kis tarah ibaat mein in alaamaton ke istemaal se maani-o-mafhoom mein tabdili runuma hoti

hai. Ham ne in tamaam alaamaton ke baare mein yahaan tafseel se aur un ke darmiyaan baareek farq ko bhi jaana aur samjha. Hamen ummeed hai ki ham ab urdu likhte aur padhte waqt romooze auqaaf punctuation marks ka khaas khyaal rakhenge.

Disclaimer

Online course ke darsi mawaad ki tarteeb-o-tadveen ke liye NCERT ki darsi wo muaavin darsi kitaabon urdoo zabaan-o-adab ki taarikh, urdu qavaid-o-insha, urdu ki adabi asnaaf, rahnuma kitaab, urdu tadarisiyaat, urdu zaban ki tadarees waghaira se istefada kiya gaya hai

ماڈیول کی تفصیلات اور اس کا خاکہ

Details of Module and its structure

ماڈیول کی تفصیلات	
Module Detail	
مضمون کا نام	اردو
Subject Name	Urdu
کورس کا نام	اردو رسم الخط کی آموزش
Course Name	Urdu Script Learning
ماڈیول کا عنوان	رموز اوقاف
Module Name/Title	Romuz-e-Auqaaf
ماڈیول آئی ڈی	R-E-A_09_H
Module ID	
کلیدی الفاظ	ختمہ، رابطہ، سکتہ، سوالیہ نشان، فجائیہ، قوسین، واوین، وقفہ
Keywords	

ڈیولپمنٹ ٹیم

Development Team

کردار	نام	ادارہ
Role	Name	Affiliation
کورس کوآرڈینیٹر	پروفیسر محمد فاروق انصاری	ڈی ای ایل، این سی ای آر ٹی، نئی دہلی
Course Coordinators	Prof. Mohd. Faruq Ansari	DEL, NCERT, New Delhi
	پروفیسر دیوان حنان خان	
	Prof. Diwan Hannan Khan	
کورس ایڈمنسٹریٹر	ڈاکٹر عبدالرحمن	ڈی ای ایل، این سی ای آر ٹی، نئی دہلی
Course Administrator	Dr. Abdur Rahman	DEL, NCERT, New Delhi
	ڈاکٹر امتیاز احمد	
	Dr. Imtiyaz Ahmad	

موزیڈیول-9
رموز-ع-اوقاف
فهرست

1	تآاروف	3
2	مكاسفد	5
3	اسل ملن	5
3.1	سكلا (؁)	6
3.2	وكفلا (؛) Semicolon	7
3.3	رابلا (؃) Colon	8
3.4	آلما (-) فول سلاپ Full stop	9
3.5	وا وائ (‘‘ ’’) Inverted Commas	10
3.6	ففرآفا / نفاآفا (!) Exclamation Mark	10
3.7	سفالفا (?) Interrogation Mark	11
3.8	كواسائ ( ) Brackets	12
4	آلاسا	12

1 तआरुफ़

दोस्तो आप उर्दू ज़बान के आगाज़-व-इर्तेका से वाकिफ़ हो चुके हैं। आप ने उर्दू हुरूफ़े-तहज्जी के बारे में भी पढ़ा। अलिफ़ से या तक तमाम हुरूफ़ पहचानने के बाद आप ने हुरूफ़ को मिला कर लिखना और पढ़ना सीखा। आप ने उर्दू में हकारी आवाज़ों को पहचाना। ऐराब और अलामतों यानी ज़बर, ज़ेर, पेश, तश्दीद और जज़म वगैरा की मदद से सही तलफ़्फ़ुज़ सीखा। जैसा कि आप जानते हैं हुरूफ़ के मिलने से एक लफ़्ज़ बनता है जिसके कुछ मानी होते हैं। मिसाल के तौर पर।

काफ़ मीम और लाम

ये तीन हुरूफ़ हैं। उन्हें मिला कर लिखेंगे तो एक लफ़्ज़।

काफ़ + मीम + लाम = कमल	ک = ل+م+ک
------------------------	-----------

बन जाता है। आप जानते हैं कि तालाब के पानी में खुला हुआ कमल का फूल किस कदर खूबसूरत होता है।

अब इसी तरह उन हुरूफ़ को देखें।

काफ़, ते, अलिफ़, बे

इन चार हुरूफ़ को मिला कर लिखने से एक लफ़्ज़ बनता है।

काफ़ + ते + अलिफ़ + बे = किताब	ک = ت+ا+ب = کتاب
--------------------------------	------------------

जिस तरह कुछ हुरूफ़ से मिलकर एक लफ़्ज़ बनता है, जिसका एक मानी होता है। इसी तरह कुछ लफ़्ज़ों से मिलकर एक जुमला बनता है जिस से बामानी बात सामने आती है। मिसाल के तौर पर इन अलफ़ाज़ को देखें।

होता कमल फूल है का खूबसूरत

इन छे अलफ़ाज़ के मजमुए को एक खास तर्तीब में मिला कर लिखने से एक बामानी जुमला बनता है।

कमल का फूल खूबसूरत होता है।

जब कई जुमले एक साथ एक तर्तीब से लिखे जाएं तो एक बा-मानी इबारत बनती है। मिसाल के तौर पर

'हामिद, शाहिद और मोहन दिल्ली का लाल क़िला देखने गए। दिल्ली की तारीख़ी इमारतों में लाल क़िला, कुतुब मीनार, जामा मस्जिद और पुराना क़िला बहुत मशहूर हैं। लाल क़िला मुग़ल बादशाह शाह-जहाँ ने बनवाया था। ये क़िला लाल पत्थर का बना हुआ है। तीनों लड़कों ने टिकट ख़रीदे और क़िले के अंदर गए। क़िले में कई इमारतें बनी हुई हैं लेकिन मोती मस्जिद की खूबसूरती का कोई जवाब नहीं। उसे देखकर लड़कों को बहुत खुशी हुई।'

इस में कुल सात जुमले हैं। इन जुमलों के दरमियान कुछ अलामतों का इस्तेमाल किया गया है। उन्हें पढ़ते हुए कहीं मुकम्मल तौर पर रुकना है तो कहीं ज़रा सा ठेहराव की ज़रूरत है।

वो खास अलामतें जो इबारत को सही तौर पर पढ़ने के लिए ज़रूरी होती हैं, उन्हें रमूज़े-औक़ाफ़ यानी Punctuation Mark कहते हैं। अगर पढ़ते हुए इन अलामतों पर ध्यान नहीं दिया गया तो जुमलों के मानी व मफ़हूम बदल जाएंगे। इस लिए इन अलामतों को लिखते और पढ़ते हुए काफ़ी एहतियात की ज़रूरत होती है।

2 मक्रासिद

इस मोडीयूल का मक्रसद ये है कि:

1. हम रमूजे-औक्राफ़ यानी Punctuation Mark से वाक्रिफ़ हो सकें
2. जुमलों में मुख्तलिफ़ रमूजे-औक्राफ़ के इस्तेमाल से आगाह हो सकें
3. मुख्तलिफ़ रमूजे-औक्राफ़ के दरमियान फ़र्क़ को बख़ूबी समझ सकें

3 असल मतन

औक्राफ़ उन अलामतों को कहते हैं जो एक जुमले को दूसरे जुमले से अलग करते हैं। औक्राफ़ का एक बड़ा फ़ायदा ये है कि इबारत पढ़ते वक़्त नज़र को सुकून मिलता है, और वो थकती नहीं। एक फ़ायदा ये भी होता है कि रमूजे-औक्राफ़ यानी Punctuation Mark की वजह से जुमलों के मानी समझने में बहुत आसानी होती है और मुख्तलिफ़ जुमलों के दरमियान फ़र्क़ कायम हो जाता है।

जो अलामतें वक्रफ़ों के इज़हार के लिए इस्तेमाल की जाती हैं उनके नाम और उनकी शक़लें इस तरह हैं।

अलामत	नाम उर्दू	नाम अंग्रेज़ी
-	ख़त्मा	Full Stop
:	राबता	Colon
- '	सक्ता	Comma
?	सवालिया निशान	Question Mark
!	फिजाईया नदाईया	Exclamation Mark

( )	कौसैन	Brackets
“ ”	वावैन	Inverted Commas
؛	वक्रफ़ा	Semicolon

आप ने रमूजे-औक्राफ़ Punctuation Mark को अब पहचान लिया है उनकी क्या अलामतें होती हैं। अब हम इन अलामतों के बारेमें बारी बारी से बात करेंगे।

3.1 सकता (؛)

अस्मा या ज़मायर वगैरा के बीच में छोटा वक्रफ़ा, उल्टा वाव (؛) उसे अंग्रेज़ी में कोमा कहते हैं। सकता (؛) के इस्तेमाल करने की चार सूरतें हैं। इन चारों सूरतों को यहां किताबों से वाज़ेह करने की कोशिश की जा रही है।

1. जब एक ही दर्जे या रुतबे के दो लफ़्ज़ों के दरमियान सकता लगाते हैं। जैसे दिन, रात, सफ़र, हज़र, खलवत या जलवत में इन्सान को चाहिए कि अपने रब को ना भूलें।
कर्नाटक, केरल, आंधरा प्रदेश और तमिलनाडू जुनूबी हिंद की रियास्तें हैं।
2. जब एक सादा जुमला दूसरे की तवजीह करे तो दोनों के बीच में सकता आता है। जैसे
मैं नहीं गया, इस लिए कि वो खुद ही मेरे हाँ आ पहुंचा
उसे घर बैठे ही नौकरी मिल गई, फिर बाहर क्यों जाता
3. दो या दो से ज़्यादा एक ही दर्जे के ऐसे छोटे जुमलों के बीच में सकता आता है जो एक बड़े जुमले के जुज़ हैं। मिसाल के तौर पर
मैं घर से मस्जिद गया, मस्जिद से बाज़ार आया, अब बाज़ार से घर वापस जाता हूँ

राम लाल मैदान से हॉकी खेल कर आया, नहाया, कपड़े बदले, चाय पी और सैर को चला गया

4. जब मुबतदा और खबर के बीच में कोई हिजाब ना हो तो दोनों के दरमियान सक्ता का इस्तेमाल किया जाता है। मिसाल के तौर पर मुंशी प्रेम चंद, गऊ दान के मुसन्निफ़ हैं गोरा, राबेन्दर नाथ टैगोर की सबसे मुमताज़ तसनीफ़ है मिर्जा हादी रुस्वा की मक़बूल आम किताब, उमराव जान है

3.2 वक्फ़ा (؛) Semicolon

दोस्तो

जब सकते से ज़्यादा ठेहराव की ज़रूरत पड़े तो वक्फ़ा इस्तेमाल करते हैं। मोलवी अबदुलहक़ की किताब 'क़वाइदे-उरूद' में लिखी इस इबारत पर गौर करें। जिसमें जुमलों के लंबे लंबे अज्ज़ा को एक दूसरे से अलाहेदा करने के लिए 'सक्ता' (؛) के अलावा वक्फ़ा का इस्तेमाल किया गया है।

'हक़ ये है कि इस ज़माने में, जब कि क़ौमी तपिश नुमा का पारा हर घड़ी घटता बढ़ता रहता है; जब कि बावजूद तालीमी कामों की कसरत के, क़ौमी तालीम का कोई सही ख़ाका हमारे सामने नहीं है, जब कि सयासी तार-व-पौद सारे मुल्क में फैला हुआ है, मगर कोई तरीक़ा क़ौमी फ़लाह का ऐसा नहीं है, जिस पर तमाम जमातें मुत्तफ़िक़ हो सकें; जबकि मस्लेहत और उसूल, चाल और सदाक़त, तलव्वुन और इस्तेक़ामत में अक्सर मुग़ालता हो जाता है; जब कि बावजूद सादगी के ऐशपरस्ती के बहुत से चोर दरवाज़े खुले हुए हैं; जब कि बावजूद

ईसार और कुर्बानी के दावों के, हकीकी ईसार-ए-नफ़स और ज़बत नफ़स बहुत कम नज़र आता है। नवाब वकार-उल-मलिक की सीरत एक बड़ी नेअमत है।' दोस्तो इस इबारत को देखने और पढ़ने के बाद आप को अंदाज़ा हो गया होगा कि सक्ता (,) और वक्फ़ा (؛) के इस्तेमाल में क्या फ़र्क है। इबारत में जहां बहुत कम ठेहराव था वहां सक्ता इस्तेमाल किया गया है जबकि इस से ज़रा ज़्यादा ठेहराव के लिए वक्फ़ा इस्तेमाल किया गया है। जहां जुमलों के मुख्तलिफ़ अजज़ा पर ज़्यादा ज़ोर देना होता है, वहां भी वक्फ़ा इस्तेमाल होता है।
जो करेगा, सो पाएगा; जो बूएगा, सो काटेगा
आना, तो ख़फ़ा आना; जाना, तो रुला जाना

3.3 राबता (:) Colon

उसे अंग्रेज़ी में कॉलन कहते हैं जिस की अलामत ये (:) है

इस का ठेहराव वक्फ़े के ठेहराव से ज़्यादा होता है

राबता यानी कॉलन का इस्तेमाल आम तौर पर इस जगह किया जाता है जहां जुमले के किसी साबेका ख़याल या बात की वज़ाहत या तसदीक़ की जाती है।
जैसे

'तुम अपने घर पे रहो या सफ़र में, काम कर रहे हो या सैर-व-तफ़रीह, रात की तारीकी हो या दिन का उजाला, हमेशा और हर जगह अपनी सेहत का ख़याल रखो अगर कोई नेअमत है तो यही है।'

एक और मिसाल पर ग़ौर कीजिए।

क्या ख़ूब सौदा नक़द है इस हाथ दे, इस हाथ ले

जब किसी मुख्तसर मकूले या कहावत वगैरा को बयान करना हो तो तमहीदी जुमले और असल जुमले के बीच में राबता (:) इस्तेमाल करते हैं। मिसाल के तौर पर

सच्च है गया वक़्त फिर हाथ नहीं आता

बकौल-ए-शायर ऐब भी करने को हुनर चाहिए

हकीम लुक़मान का क़ौल है सेहत सबसे बड़ी नेअमत है

जब दो जुमलों में से एक जुमला दूसरे जुमले की तौज़ीह बयान करे मगर कोई हर्फ़-ए-तौज़ीह उनके दरमियान में ना हो; उनके दरमियान में राबता लाते हैं जैसे 'बच्चों को तन्हाई में नसीहत करना चाहिए सब के सामने नसीहत करने का असर उलटा होता है।'

3.4 ख़त्मा (-) फ़ुल स्टाप Full stop

इस अलामत का इस्तेमाल बात के या जुमले के मुकम्मल हो जाने के बाद किया जाता है। ये शॉर्ट फ़ार्म यानी मुखफ़फ़ात के बाद भी ये (-) अलामत लगाई जाती है। जैसे नैशनल कौंसल फ़ार एजुकेशनल रिसर्च ऐंड ट्रेनिंग के मुखफ़फ़ा एन - सी - ई - आर - टी - में उन के बाद, सी के बाद, ई के बाद, आर के बाद, टी के बाद जो निशान लगाया गया है उसे ख़त्मा कहते हैं। आप को मालूम है कि ये अलामत सिर्फ़ अंग्रेज़ी मुखफ़फ़ात के बाद ही लगाई जाती है। अरबी के मुखफ़फ़ात में इस अलामत (-) का इस्तेमाल नहीं होता है

दोस्तो इस इक़तेबास को ध्यान से देखें तो आप को अंदाज़ा होगा कि बात कहाँ मुकम्मल हो रही है और कहाँ ख़त्मे (-) का इस्तेमाल हो रहा है।

‘ڈرامے کی ریواایت کدیم ہے۔ ے اک مکبؤل سنف ہے۔ داستاان، ناवल اور افساانا کی جّادا تر خبیاں جے کیردار نیگاری، کسسا گوڈ، مکالما نیگاری، ڈرامے مں بھی پاڈ جاتی ہں۔ مگر ڈراما ان سب سے الگ پہچان بھی رختا ہے۔ ڈراما مں ہم جیے جاگتے کیرداروں کو اممل کرتے هے دےختے ہں۔ ڈراما نیگار اُنہے جس تره پش کرتا ہے، ہم اُنہے اسی تره کبؤل کرتے ہں۔ یانی ناّرین سے اِس کا سڈا رشا کایم هو جاتا ہے۔’

3.5 وا وئ (“ ”) Inverted Commas

کسی اّارت مں جب کوڈ اّرتےباس دیا جاتا ہے، یا کسی مشهور اّیب، مسنف یا دانیشور کا کؤل اسی کے اّاّ مں نکال کیا جاتا ہے، تو اس کے اّول-و-اّیر ے اّامت (“ ”) Inverted Commas لگاڈ جاتی ہے۔ یانی جب کسی کی بات کو اسی کے اّاّ مں نکال کرتے هے جو اّامت لگاڈ جاتی ہے، اسے وائ (“ ”) کتے ہں۔ مسال کے تौर پر

اسنے کہا۔ ‘مں کل اّک دس بّے کّلےج پّچ جاؤگا’

3.6 فجاڈیا / نّاڈیا (!) Exclamation Mark

دستو

و اّاّ جو جملے مں، خشی، دُخ اور هارت کے جّبه کو اّاّ کرتے ہں، اسے هف فجاڈیا یا هف نّاڈیا کتے ہں۔ ے اّامت ان اّاّ یا جملوں کے باد لگاڈ جاتی ہے، جسے کوڈ جّبا اّاّ هوتا ہے۔ جے گُسا، هکارت، اّتےجاب، خوّف وّورا۔ ان اّاّ کو پّتے هے گौर کّے کی ان سے کین جّبات کا اّهار هو رها ہے۔

آاه جلاليم نه بهوفاړى كى!
واه واھ كيا خب شءر هئ!
ماشا اللهه چهرة ٲه كيا رءنك هئ!
ؤف ٲه كيا هو गया!

كभी كىسى باء كه رءه-اممل كه ءौर ٲر جوश اور جءبه में हमारे मुँह से अरे, वाह, उफ, ओहो, आहा, सुब्هان-الله اور माशा اللهه जैसे आवाज़ें निकलती हैं। इन जءबात के इजहार करने वाले अलफ़ाज़ के बाद ٲे (!) निशान लगाया जाता है।

3.7 सवालिया (?) Interrogation Mark

जब हम कىسى से कोई सवाल करते हैं, कुछ पूछते हैं तो ऐसे जुमले को सवालिया जुमला कहते हैं। सवालिया जुमले के आखिर में ٲे अलामत (?) लगाई जाती है। बाज़ जुमले ऐसे सीधे होते हैं कि अगर इन जुमलों के आखिर में सवालिया अलामत ना लगाई जाये तो वो एक सवाल के बजाय महज़ इत्तेला बन कर रह जाएगी। मिसाल के ءौर ٲर:

आप जाएँगे।

आप जाएँगे?

जुमला नंबर 2 के आखिर में ٲे अलामत (?) लगाने से ٲे जुमला एक सवाल बन गया है। यानी कىسى से ٲे पूछा जा रहा है कि क्या आप जाएँगे? जबकि जुमला नंबर 1 महज़ एक इत्तेला है।

3.8 क़ौसैन ( ) Brackets

ये अलामत जुमला मोतरज़ा के पहले और आख़िर में लगाई जाती है। क़ौसैन के इस्तेमाल में अगर एहतियात ना बरती जाये तो इबारत के बेरब्त हो जाने का डर रहता है। क़ौसैन का इस्तेमाल सोच समझ कर जहां ज़रूरत हो वहीं करना चाहिए। मिसाल के तौर पर

‘मेरा घर यानी मकान का वो हिस्सा जिसमें सुकूनत है बोसीदा हो गया है’

4 खुलासा

दोस्तो

इस मोडीयूल में हमने रमूज़े-औक़ाफ़ के बारे में वाक़्फ़ीय्यत हासिल की। हम ने सक़ता Comma , वक़फ़ा Semi-Colon , राबता Colon , ख़त्मा Full Stop , सवालिया Exclamation , फ़ुजाईया, नेदाईया, वावैन Inverted Commas और क़ौसैन Brackets के बारे में जानकारी हासिल की। हम ने देखा कि किस तरह इबारत में इन अलामतों के इस्तेमाल से मानी-व-मफ़हूम में तबदीली रूनुमा होती है। हम ने इन तमाम अलामतों के बारे में यहां तफ़सील से और उन के दरमियान बारीक फ़र्क़ को भी जाना और समझा। हमें उम्मीद है कि हम अब उर्दू लिखते और पढ़ते वक़्त रमूज़े- औक़ाफ़ Punctuation Marks का ख़ास ख़याल रखेंगे।

Disclaimer

ऑनलाइन कोर्स के दर्सी मवाद की तर्तीब व तदवीन के लिए एन सी ई आर टी की दर्सी व मुआविन दर्सी किताबों उर्दू ज़बान व अदब की तारीख, उर्दू क़वाइदो-इंशा, उर्दू की अदबी अस्नाफ़, रहनुमा किताब, उर्दू तदरिसिय्यात, उर्दू ज़बान की तदरीस वगैरा से इस्तेफादा किया गया है

ماڈیول کی تفصیلات اور اس کا خاکہ

Details of Module and its structure

ماڈیول کی تفصیلات Module Detail	
مضمون کا نام Subject Name	اردو Urdu
کورس کا نام Course Name	اردو رسم الخط کی آموزش Urdu Script Learning
ماڈیول کا عنوان Module Name/Title	رموز اوقاف Romuz-e-Auqaaf
ماڈیول آئی ڈی Module ID	R-E-A_09_U
کلیدی الفاظ Keywords	ختمہ، رابطہ، سکتہ، سوالیہ نشان، فجائیہ، قوسین، واوین، وقفہ

ڈیولپمنٹ ٹیم

Development Team

کردار Role	نام Name	ادارہ Affiliation
کورس کوآرڈینیٹر Course Coordinators	پروفیسر محمد فاروق انصاری Prof. Mohd. Faruq Ansari پروفیسر دیوان حنان خان Prof. Diwan Hannan Khan	ڈی ای ایل، این سی ای آر ٹی، نئی دہلی DEL, NCERT, New Delhi
کورس ایڈمنسٹریٹر Course Administrator	ڈاکٹر عبدالرحمن Dr. Abdur Rahman ڈاکٹر امتیاز احمد Dr. Imtiyaz Ahmad	ڈی ای ایل، این سی ای آر ٹی، نئی دہلی DEL, NCERT, New Delhi

ماڈیول: 9
رموز اوقاف
فہرست

3	تعارف:	1
4	مقاصد:	2
4	اصل متن:	3
5	سکتہ (،)	3.1
6	وقفہ (Semicolon(:)	3.2
6	رابطہ (Colon(:)	3.3
7	ختمہ (-) فُل اسٹاپ Full stop	3.4
7	واوین (” “) Inverted Commas	3.5
8	فجائیہ / ندائیہ (!) Exclamation Mark	3.6
8	سوالیہ (?) Interrogation Mark	3.7
9	قوسین () Brackets	3.8
9	خلاصہ:	4

1 تعارف:

دوستو! آپ اردو زبان کے آغاز و ارتقا سے واقف ہو چکے ہیں۔ آپ نے اردو حروف تہجی کے بارے میں بھی پڑھا۔ الف سے ی تک تمام حروف پہچاننے کے بعد آپ نے حروف کو ملا کر لکھنا اور پڑھنا سیکھا۔ آپ نے اردو میں ہکاری آوازوں کو پہچانا۔ اعراب اور علامتوں یعنی زبر، زیر، پیش، تشدید اور جزم وغیرہ کی مدد سے صحیح تلفظ سیکھا۔ جیسا کہ آپ جانتے ہیں حروف کے ملنے سے ایک لفظ بنتا ہے جس کے کچھ معنی ہوتے ہیں۔ مثال کے طور پر

ک م اور ل

یہ تین حروف ہیں۔ انہیں ملا کر لکھیں گے تو ایک لفظ

ک + م + ل = کم

بن جاتا ہے۔ آپ جانتے ہیں کہ تالاب کے پانی میں کھلا ہوا مکمل کا پھول کس قدر خوبصورت ہوتا ہے۔

اب اسی طرح ان حروف کو دیکھیں

ک ت ا ب

ان چار حروف کو ملا کر لکھنے سے ایک لفظ بنتا ہے۔

ک + ت + ا + ب = کتاب

جس طرح کچھ حروف سے مل کر ایک لفظ بنتا ہے، جس کا ایک معنی ہوتا ہے۔ اسی طرح کچھ لفظوں سے مل کر ایک جملہ بنتا ہے جس سے با معنی بات سامنے آتی ہے۔ مثال کے طور پر ان الفاظ کو دیکھیں۔

ہو تا مکمل پھول ہے کا خوبصورت

ان چھ الفاظ کے مجموعے کو ایک خاص ترتیب میں ملا کر لکھنے سے ایک با معنی جملہ بنتا ہے۔

مکمل کا پھول خوبصورت ہوتا ہے۔

جب کئی جملے ایک ساتھ ایک ترتیب سے لکھے جائیں تو ایک با معنی عبارت بنتی ہے۔ مثال کے طور پر

”حامد، شاہد اور موہن دہلی کا لال قلعہ دیکھنے گئے۔ دہلی کی تاریخی عمارتوں میں لال قلعہ، قطب مینار، جامع مسجد اور پرانا قلعہ بہت مشہور ہیں۔ لال قلعہ مغل بادشاہ شاہ جہاں نے بنوایا تھا۔ یہ قلعہ لال پتھر کا بنا ہوا ہے۔ تینوں لڑکوں نے ٹکٹ خریدے اور قلعے کے اندر گئے۔ قلعے میں کئی عمارتیں بنی ہوئی ہیں لیکن موتی مسجد کی خوبصورتی کا کوئی جواب نہیں۔ اسے دیکھ کر لڑکوں کو بہت خوشی ہوئی۔“

اس میں کُل سات جملے ہیں۔ ان جملوں کے درمیان کچھ علامتوں کا استعمال کیا گیا ہے۔ انھیں پڑھتے ہوئے کہیں مکمل طور پر رکنا ہے تو کہیں ذرا سا ٹھہراؤ کی ضرورت ہے۔

وہ خاص علامتیں جو عبارت کو صحیح طور پر پڑھنے کے لئے ضروری ہوتی ہیں، انھیں رموزِ اوقاف یعنی Punctuation Mark کہتے ہیں۔ اگر پڑھتے ہوئے ان علامتوں پر دھیان نہیں دیا گیا تو جملوں کے معنی و مفہوم بدل جائیں گے۔ اس لیے ان علامتوں کو لکھتے اور پڑھتے ہوئے کافی احتیاط کی ضرورت ہوتی ہے۔

2 مقاصد:

اس ماڈیول کا مقصد یہ ہے کہ:

1. ہم رموزِ اوقاف یعنی Punctuation Mark سے واقف ہو سکیں۔
2. جملوں میں مختلف رموزِ اوقاف کے استعمال سے آگاہ ہو سکیں۔
3. مختلف رموزِ اوقاف کے درمیان فرق کو بخوبی سمجھ سکیں۔

3 اصل متن:

اوقاف ان علامتوں کو کہتے ہیں جو ایک جملے کو دوسرے جملے سے الگ کرتے ہیں۔ اوقاف کا ایک بڑا فائدہ یہ ہے کہ عبارت پڑھتے وقت نظر کو سکون ملتا ہے، اور وہ تھکتی نہیں۔ ایک فائدہ یہ بھی ہوتا ہے کہ رموزِ اوقاف یعنی Punctuation Mark کی وجہ سے جملوں کے معانی سمجھنے میں بہت آسانی ہوتی ہے اور مختلف جملوں کے درمیان فرق قائم ہو جاتا ہے۔

جو علامتیں وقفوں کے اظہار کے لئے استعمال کی جاتی ہیں ان کے نام اور ان کی شکلیں اس طرح ہیں۔

علامت	نام اُردو	نام انگریزی
-	ختمہ	Full Stop
:	رابطہ	Colon
، -	سکتہ	Comma
؟	سوالیہ نشان	Question Mark
!	فجائیہ / ندائیہ	Exclamation Mark

Brackets	قوسین	( )
Inverted Commas	واوین	“ ”
Semicolon	وقفہ	؛

آپ نے رموز او قاف Punctuation Mark کو اب پہچان لیا ہے ان کی کیا علامتیں ہوتی ہیں۔ اب ہم ان علامتوں کے بارے میں باری باری سے بات کریں گے۔

3.1 سکتہ (،)

اسماء یا ضمائر وغیرہ کے بیچ میں چھوٹا وقفہ، الٹا واؤ (،) اسے انگریزی میں کوما کہتے ہیں۔ سکتہ (،) کے استعمال کرنے کی چار صورتیں ہیں۔ ان چاروں صورتوں کو یہاں کتابوں سے واضح کرنے کی کوشش کی جا رہی ہے۔

1. جب ایک ہی درجے یا رتبے کے دو لفظوں درمیان سکتہ لگاتے ہیں۔ جیسے دن، رات، سفر، حضر، خلوت یا جلوت میں انسان کو چاہئے کہ اپنے رب کو نہ بھولے۔

کرنائک، کیرل، آندھرا پردیش اور تمل ناڈو جنوبی ہند کی ریاستیں ہیں۔

2. جب ایک سادہ جملہ دوسرے کی توجیہ کرے تو دونوں کے بیچ میں سکتہ آتا ہے۔ جیسے:

میں نہیں گیا، اس لئے کہ وہ خود ہی میرے ہاں آ پہنچا۔

اسے گھر بیٹھے ہی نوکری مل گئی، پھر باہر کیوں جاتا؟

3. دو یا دو سے زیادہ ایک ہی درجے کے ایسے چھوٹے جملوں کے بیچ میں سکتہ آتا ہے جو ایک بڑے جملے کے جزو ہوں۔ مثال کے طور پر:

میں گھر سے مسجد گیا، مسجد سے بازار آیا، اب بازار سے گھر واپس جاتا ہوں۔

رام لال میدان سے ہاکی کھیل کر آیا، نہایا، کپڑے بدلے، چائے پی اور سیر کو چلا گیا۔

4. جب مبتدا اور خبر کے بیچ میں کوئی حجاب نہ ہو تو دونوں کے درمیان سکتہ کا استعمال کیا جاتا ہے۔ مثال کے طور پر

منشی پریم چند، گنودان کے مصنف ہیں۔

گورا، رابندر ناتھ ٹیگور کی سب سے ممتاز تصنیف ہے۔

مرزا ہادی رسوا کی مقبول عام کتاب، امر او جان ہے۔

3.2 وقفہ (؛) Semicolon

دوستو!

جب سکتے سے زیادہ ٹھہراؤ کی ضرورت پڑے تو وقفہ استعمال کرتے ہیں۔ مولوی عبدالحق کی کتاب ”قواعد اُردو“ میں لکھی اس عبارت پر غور کریں۔ جس میں جملوں کے لمبے لمبے اجزا کو ایک دوسرے سے علاحدہ کرنے کے لئے ’سکتہ‘ (،) کے علاوہ وقفہ کا استعمال کیا گیا ہے۔

”حق یہ ہے کہ اس زمانے میں، جب کہ قومی تپش نما کا پاراہر گھڑی گھٹنا بڑھتا رہتا ہے؛ جب کہ باوجود تعلیمی کاموں کی کثرت کے، قومی تعلیم کا کوئی صحیح خاکہ ہمارے سامنے نہیں ہے، جب کہ سیاسی تار و پود سارے ملک میں پھیلا ہوا ہے، مگر کوئی طریقہ قومی فلاح کا ایسا نہیں ہے، جس پر تمام جماعتیں متفق ہو سکیں؛ جبکہ مصلحت اور اصول، چال اور صداقت، تلون اور استقامت میں اکثر مغالطہ ہو جاتا ہے؛ جب کہ باوجود سادگی کے عیش پرستی کے بہت سے چور دروازے کھلے ہوئے ہیں؛ جب کہ باوجود ایثار اور قربانی کے دعووں کے، حقیقی ایثار نفس اور ضبط نفس بہت کم نظر آتا ہے۔ نواب وقار الملک کی سیرت ایک بڑی نعمت ہے۔“

دوستو! اس عبارت کو دیکھنے اور پڑھنے کے بعد آپ کو اندازہ ہو گیا ہو گا کہ سکتہ (،) اور وقفہ (؛) کے استعمال میں کیا فرق ہے۔ عبارت میں جہاں بہت کم ٹھہراؤ تھا وہاں سکتہ استعمال کیا گیا ہے جبکہ اس سے ذرا زیادہ ٹھہراؤ کے لئے وقفہ استعمال کیا گیا ہے۔ جہاں جملوں کے مختلف اجزا پر زیادہ زور دینا ہوتا ہے، وہاں بھی وقفہ استعمال ہوتا ہے۔

جو کرے گا، سو پائے گا؛ جو بوئے گا، سو کاٹے گا۔

آنا، تو خفا آنا؛ جانا، تو رُلا جانا

3.3 رابطہ (:) Colon

اسے انگریزی میں کولن کہتے ہیں جس کی علامت یہ (:) ہے۔

اس کا ٹھہراؤ وقفے کے ٹھہراؤ سے زیادہ ہوتا ہے۔

رابطہ یعنی کولن کا استعمال عام طور پر اس جگہ کیا جاتا ہے جہاں جملے کے کسی سابقہ خیال یا بات کی وضاحت یا تصدیق کی جاتی ہے۔ جیسے:

”تم اپنے گھر پہ رہو یا سفر میں، کام کر رہے ہو یا سیر و تفریح، رات کی تاریکی ہو یا دن کا اُجالا، ہمیشہ اور ہر جگہ اپنی صحت کا خیال رکھو: اگر کوئی نعمت ہے تو یہی ہے۔“

ایک اور مثال پر غور کیجئے

کیا خوب سودا نقد ہے: اس ہاتھ دے، اس ہاتھ لے۔

جب کسی مختصر مقولے یا کہات و غیرہ کو بیان کرنا ہو تو تمہیدی جملے اور اصل جملے کے بیچ میں رابطہ (: استعمال کرتے۔ مثال کے طور پر
سچ ہے: گیا وقت پھر ہاتھ نہیں آتا۔

بقول شاعر: عیب بھی کرنے کو ہنر چاہئے۔

حکیم لقمان کا قول ہے: صحت سب سے بڑی نعمت ہے۔

جب دو جملوں میں سے ایک جملہ دوسرے جملے کی توضیح بیان کرے مگر کوئی حرفِ توضیح ان کے درمیان میں نہ ہو: ان کے درمیان میں
رابطہ لاتے ہیں: جیسے

”بچوں کو تنہائی میں نصیحت کرنا چاہئے: سب کے سامنے نصیحت کرنے کا اثر اُلٹا ہوتا ہے۔“

3.4 ختمہ (-) فل اسٹاپ Full stop

اس علامت کا استعمال بات کے یا جملے کے مکمل ہو جانے کے بعد کیا جاتا ہے۔ یہ شارٹ فارم یعنی محففات کے بعد بھی یہ (-) علامت لگائی
جاتی ہے۔ جیسے نیشنل کونسل فار ایجوکیشنل ریسرچ اینڈ ٹریننگ کے مخفف این۔سی۔ای۔آر۔ٹی۔ میں این کے بعد، سی کے بعد، ای کے
بعد، آر کے بعد، ٹی کے بعد جو نشان لگایا گیا ہے اسے ختمہ کہتے ہیں۔ آپ کو معلوم ہے کہ یہ علامت صرف انگریزی محففات کے بعد ہی
لگائی جاتی ہے۔ عربی کے محففات میں اس علامت (-) کا استعمال نہیں ہوتا ہے۔

دوستو! اس اقتباس کو دھیان سے دیکھیں تو آپ کو اندازہ ہو گا کہ بات کہاں مکمل ہو رہی ہے اور کہاں ختمے (-) کا استعمال ہو رہا ہے۔

”ڈرامے کی روایت قدیم ہے۔ یہ ایک مقبول صنف ہے۔ داستان، ناول اور افسانہ کی زیادہ تر خوبیاں جیسے کردار نگاری، قصہ گوئی، مکالمہ
نگاری، ڈرامے میں بھی پائی جاتی ہیں۔ مگر ڈراما ان سب سے الگ پہچان بھی رکھتا ہے۔ ڈراما میں ہم جیتے جاگتے کرداروں کو عمل کرتے
ہوئے دیکھتے ہیں۔ ڈراما نگار انھیں جس طرح پیش کرتا ہے، ہم انھیں اسی طرح قبول کرتے ہیں۔ یعنی ناظرین سے اس کا سیدھا رشتہ قائم
ہو جاتا ہے۔“

3.5 واوین (“ ”) Inverted Commas

کسی عبارت میں جب کوئی اقتباس دیا جاتا ہے، یا کسی مشہور ادیب، مصنف یا دانشور کا قول اسی کے الفاظ میں نقل کیا جاتا ہے، تو اس کے
اول و آخر یہ علامت (“ ”) Inverted Commas لگائی جاتی ہے۔ یعنی جب کسی کی بات کو اسی کے الفاظ میں نقل کرتے ہوئے جو
علامت لگائی جاتی ہے، اسے واوین (“ ”) کہتے ہیں۔ مثال کے طور پر:

اس نے کہا۔ ”میں کل ٹھیک دس بجے کالج پہنچ جاؤں گا۔“

3.6 فجائیہ / ندائیہ (!) Exclamation Mark

دوستو!

وہ الفاظ جو جملے میں، خوشی، دکھ اور حیرت کے جذبے کو ظاہر کرتے ہیں، اسے حرف فجائیہ یا حرف ندائیہ کہتے ہیں۔ یہ علامت ان الفاظ یا جملوں کے بعد لگائی جاتی ہے، جن سے کوئی جذبہ ظاہر ہوتا ہے۔ جیسے غصہ، حقارت، استعجاب، خوف وغیرہ۔ ان الفاظ کو پڑھتے ہوئے غور کریں کہ ان سے کن جذبات کا اظہار ہو رہا ہے؟

آہ! ظالم نے بے وفائی کی

واہ واہ! کیا خوب شعر ہے

ماشاء اللہ! چہرے پہ کیا رونق ہے

اُف! یہ کیا ہو گیا

کبھی کسی بات کے رد عمل کے طور پر جوش اور جذبے میں ہمارے منہ سے ارے، واہ، اُف، اوہو، آہا، سبحان اللہ اور ماشاء اللہ جیسی آوازیں نکلتی ہیں۔ ان جذبات کے اظہار کرنے والے الفاظ کے بعد یہ (!) نشان لگایا جاتا ہے۔

3.7 سوالیہ (?) Interrogation Mark

جب ہم کسی سے کوئی سوال کرتے ہیں، کچھ پوچھتے ہیں تو ایسے جملے کو سوالیہ جملہ کہتے ہیں۔ سوالیہ جملے کے آخر میں یہ علامت (?) لگائی جاتی ہے۔ بعض جملے ایسے سیدھے ہوتے ہیں کہ اگر ان جملوں کے آخر میں سوالیہ علامت نہ لگائی جائے تو وہ ایک سوال کے بجائے محض اطلاع بن کر رہ جائے گی۔ مثال کے طور پر:

آپ جائیں گے۔

آپ جائیں گے؟

جملہ نمبر ۲ کے آخر میں یہ علامت (?) لگانے سے یہ جملہ ایک سوال بن گیا ہے۔ یعنی کسی سے یہ پوچھا جا رہا ہے کہ کیا آپ جائیں گے؟ جبکہ جملہ نمبر ۱ محض ایک اطلاع ہے۔

3.8 قوسین (Brackets)

یہ علامت جملہ معترضہ کے پہلے اور آخر میں لگائی جاتی ہے۔ قوسین کے استعمال میں اگر احتیاط نہ برتی جائے تو عبارت کے بے ربط ہو جانے کا ڈر رہتا ہے۔ قوسین کا استعمال سوچ سمجھ کر جہاں ضرورت ہو وہیں کرنا چاہئے۔ مثال کے طور پر:

”میرا گھر (یعنی مکان کا وہ حصہ جس میں سکونت ہے) بوسیدہ ہو گیا ہے۔“

4 خلاصہ:

دوستو!

اس ماڈیول میں ہم نے رموز او قاف کے بارے میں واقفیت حاصل کی۔ ہم نے سکتہ Comma، وقفہ Semi-Colon، رابطہ Colon، ختمہ Full Stop، سوالیہ Exclamation، فجائیہ، ندائیہ، واوین Inverted Commas اور قوسین Brackets کے بارے میں جانکاری حاصل کی۔ ہم نے دیکھا کہ کس طرح عبارت میں ان علامتوں کے استعمال سے معنی و مفہوم میں تبدیلی رونما ہوتی ہے۔ ہم نے ان تمام علامتوں کے بارے میں یہاں تفصیل سے اور ان کے درمیان باریک فرق کو بھی جاننا اور سمجھا۔ ہمیں امید ہے کہ ہم اب اردو لکھتے اور پڑھتے وقت رموز او قاف Punctuation Marks کا خاص خیال رکھیں گے۔

Disclaimer

آن لائن کورس کے درسی مواد کی ترتیب و تدوین کے لیے این سی ای آر ٹی کی درسی و معاون درسی کتابوں اردو زبان و ادب کی تاریخ، اردو قواعد و انشاء، اردو کی ادبی اصناف، رہنما کتاب، اردو تدریسیات، اردو زبان کی تدریس وغیرہ سے استفادہ کیا گیا ہے۔